

מעבר עילי מעל כביש 85 סמוך לצומת עמיעד, שנועד ליצור נתיב מעבר במסדרון שנקטע עם סלילת הכביש והרחבתו | צילום: טליה אורון

שיתופי פעולה בניהול מסדרונות אקולוגיים

תמר כפיר ומגי ברטן*

אגף תכנון משולב, מנהל התכנון, משרד האוצר

*magiba@diplan.gov.il

בימים אלה מקודמת במנהל התכנון תוכנית אסטרטגית לשטחים פתוחים שהיא חלק מהתכנון האסטרטגי של מדינת ישראל לשנת 2040, יחד עם התוכניות האסטרטגיות לדיר, לתשתיות ולתעסוקה. התוכנית רואה בעדיפות ראשונה את אחריותה לעיגון השטחים הפתוחים כמקור העיקרי למשאבים הטבעיים והתרבותיים בישראל ולאספקה של תועלת ותפקודים במשרעת רחבה של שימושים וייעודים, וזאת לשם הבטחת הרווחה, הבריאות, התרבות והצמיחה של החברה בישראל.

מסדרונות אקולוגיים הם כלי מוסכם בעולם לשמירה על משאבי הטבע, למיתון ההתדרדרות של המגוון הביולוגי, למיתון שינוי האקלים ולהבטחת החוסן הבריאותי והכלכלי של האוכלוסייה. התוכנית האסטרטגית לשטחים פתוחים, שאחת ממטרותיה היא יצירת רצפים בין כל השטחים הפתוחים, עד כמה שניתן, תנחה להכנת תוכניות למסדרונות אקולוגיים בקנה מידה ארצי, אזורי ומקומי. מסדרונות בקנה מידה ארצי נמצאים בהיררכיית החשיבות הגבוהה ביותר, משום שהם כוללים שטחים גדולים טבעיים וטבעיים למחצה. שטחים אלה מבטיחים את המשך קיומם של מרבית המשאבים הטבעיים, שהשלכותיהם על רווחתו ובריאותו של הציבור הן המשמעותיות ביותר. המסדרונות האזוריים כוללים שטחים גדולים ורציפים של מרחב חקלאי, שיש בהם "אבני קפיצה" של כתמים טבעיים וטבעיים למחצה. המסדרונות המקומיים מורכבים מרצועות ומאתרים נקודתיים, שעוברים כחוט השני מהמסדרון הארצי דרך המסדרון האזורי אל המרחבים מוטי הפיתוח.

מסדרונות אקולוגיים תוכננו בארבעת העשורים האחרונים במסגרת תוכניות מתאר במדינות רבות. ניהול שטחים אלה הלכה למעשה נתקל בקשיים רבים ויצר מגוון רחב של אתגרים והזדמנויות, שמושפעים מגורמים רבים: ההקשר המרחבי, בעלי הזכויות בקרקע, אינטנסיביות הפיתוח ורמת הקיטוע, גורמים כלכליים-חברתיים ועוד^[1]. סיבה מרכזית לכך שניהול מסדרונות אקולוגיים קשה ליישום היא שבמדינות רבות המסדרונות כוללים שטחים חקלאיים נרחבים שבהגדרה ובשימוש בהם אינם ממוקדי שימור טבע, בעוד מטרת המסדרון האקולוגי היא שימור המגוון הביולוגי.

Keeley ואחרים מונים מספר דרכי פעולה להצלחת ניהול של מסדרונות אקולוגיים^[1]:

א. רתימה של כלל בעלי העניין (כגון נציגי קהילה, בעלי קרקע, ארגוני סביבה, משרדי ממשלה רלוונטיים, רשויות מקומיות

- ומנהלי שטחים פתוחים) מתחילת הכנת התוכנית למסדרון.
 - הגדרת חזון משותף על-ידי מגוון רחב של בעלי עניין.
 - חשיפת בעלי העניין למידע מדעי מקומי המראה את תפקוד המסדרונות וחשיבותם.
 - קביעת דרכי פעולה מוסכמות לשמירה על רצף וקישוריות תוך שילוב תפקודים נוספים במסדרונות לרווחת התושבים, כמו נופש וטיילות.
 - הקצאה ציבורית של משאבים ומתן תמריצים לבעלי הקרקע שהמסדרון עובר בשטחם.
 - רכישת קרקעות על-ידי המדינה.
 - מסגרת תכנונית חוקית.
- בישראל, בניגוד למדינות רבות בעולם, אין עדיין תוכניות סטטוטוריות שייעודן העיקרי הוא מסדרונות אקולוגיים בקנה מידה ארצי ואזורי. אי לכך, בסיס הניהול למסדרונות האקולוגיים מחייב ראשית לקדם את המסדרונות האקולוגיים כחלק מהתכנון הסטטוטורי בישראל, ברמת הגנה גבוהה יותר מהקיים כיום, שתבטיח את תפקודם של המסדרונות.
- לאחר קידום תכנון סטטוטורי למסדרונות בישראל יהיה צורך לתת את הדעת לגבי הגורם המנהל. אין דרך אחת ברורה וודאית להתמודד עם המורכבות של ניהול שטחים מרובי שימושים ותפקודים. אמירה זו מתחדדת ביתר שאת בהתייחס למסדרונות האקולוגיים העוברים בשטחים מרובי שימושים, תפקודים, מנהלים ובעלי עניין. לפיכך, מוצע לשקול הליך הדומה למרחבים ביוספריים, כך שניהול המסדרונות האקולוגיים יבוצע על-ידי "מתאם". הכוונה לאדם או לגוף (מנהלת) שירכז את כל הפעילות בשטח זה ויקשר בין כל הגורמים הפועלים בשטח. המונח "תיאום" מעיד על אופי הניהול

בין-לאומית (Taix) בדגש על ניהול שטחים פתוחים, לרבות מסדרונות אקולוגיים. סדנה מסוג זה תחשוף את הגופים בישראל העוסקים בתכנון ובניהול של שטחים פתוחים לגישות יישומיות וניהוליות מהעולם, ותאפשר לימוד ובחינה של הידע הקיים בתחום.

מקורות

[1] Keeley ATH, Basson GD, Cameron DR, et al. 2018. Making habitat connectivity a reality. *Conservation Biology* 32(6): 1221-1232.

של המסדרונות האקולוגיים – רובד ניהולי שתפקידו לקשר בין כל הגורמים הפועלים בשטח מבלי להתערב בסמכויותיהם המקצועיות ובתחומי אחריותם (כמו למשל בשטחי הליכה במסדרונות המנוהלים לרוב על-ידי רשות הטבע והגנים או על-ידי הקרן הקיימת לישראל). פעילות ה"מתאם" תכווין ליצירת שיתופי פעולה בין בעלי העניין הרבים ולפתרון בעיות על דרך של יישוב קונפליקטים לצורך ניהול יעיל ומיטבי של המסדרון האקולוגי. בשל מורכבות הנושא, שוקל מנהל התכנון לקיים סדנת מומחים

"כדי שמסדרון יתפקד באופן תקין, על החקלאי להבין שהמסדרון משרת גם את צרכיו ומבטיח את עתידו" | צילום: דותן רותם

זו. עם זאת, ברור כי רק באמצעות שימור החקלאות בשטחים הללו יוכלו המסדרונות להתקיים, וחיות הבר יוכלו לעבור ממרחב למרחב בחופשיות יחסית וללא מחסומים. לא פעם נוצרים קונפליקטים בין הצרכים האקולוגיים לצרכים החקלאיים. אי לכך, מתפקידו של המשרד לוודא שהדבר לא ימנע את האפשרות לקיים פעילות חקלאית, ולא יצמצם את מרחב הגמישות של החקלאים, הנדרשת להם לביצוע שינויים והתאמות לאורך הזמן (למשל בסוג הגידולים ובהגנה שנדרשת להם מפני מזיקים ואירועי מזג אוויר). הגמישות נדרשת כדי לשמור שהחקלאות תהיה רווחית כלכלית, אחרת החקלאות, שכל כך דרושה למסדרון, תחדל מלהתקיים. הגמישות צריכה להיות בתוך מסגרת בסיסית של קווים מנחים, שתואמים

המועצות האזוריות ידאגו למסדרונות אקולוגיים שמספקים שכבת הגנה לשטחים חקלאיים

רענן אמויאל

מנהל אגף בכיר לתכנון ופיתוח הכפר, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

raanana@moag.gov.il

המסדרונות האקולוגיים נועדו בראש ובראשונה למלא צרכים אקולוגיים. משרד החקלאות ופיתוח הכפר בהחלט תומך במטרה